

Első évi folyam.

3. szám.

Január 15. 1865.

Rákóczi Erzsébet.

(Történeti beszély.)

II.

A munkácsi vadászat.

(Folytatás.)

Munkács Báthori Zsófia alatt nagyrészt kivetkezett néhány év előtti alakjából.

Csak évtized előtt díszes urilak volt az, fényes eseléséggel s vitéz és vidám helyőrséggel; most megerősített zárdának látszott, melyben nem is volt szabad más magasabb hangnak lenni, mint a naponként ötször imára szolgáló harangokénak, melyek az előbbeni kakasok helyett most fényes kereszttekkel ékített tornyokból zokogtak a vidékre alá.

Az örváltások a legnagyobb rendben történtek, de minden nagyobb zaj nélkül s a katonák egy része, a fejedelemné hűségét a császári ház iránt mutatandó, német zsoldosokból állt, külföldi tisztekkel.

„Lehajolt a kis leány után s jobbjával átkarolá.”

Az árváknak Biharinéval egy kisebb cella lön kimutatva, honnan az ebédlő terem s a kápolna egyenlő távolságra voltak. Ugy is ez volt az a két kirándulási hely, melyért szobáikat elhagyhaták.

Pater Sámbar naponként két-három órát halatá velök nagy hirre kapott ékesenszólását, melyet a két kis leány rendesen csak szundikál-

va hallgatott végig, mi azonban a patert lelkes és buzgó tanításában egy cseppet sem zavarta meg.

Ezenkívül egy héten egyszer megtörtént, hogy a fejedelem asszony hintója elő állt, midőn a kis leányoknak is szabad volt vele kikocsizni a gyönyörű vidékre. De ez élvezet örömet eléggé meg-savanyítá a fejedelemné szigorú tekintete s koronként tett faggató kérdései, pirongatásai.

Igy teltek a hosszú napok, egyik a másik után, nagyon csekély változatossággal.

A pár év, mely az ország felett oly nehéz fellegeteket vont össze, a munkácsi gyermekcellában is gyakran látott könyeket.

A kis Erzsébet ép oly gyorsan fejlett, mint a mily sebesen hervadt kis nővére s midőn ez a második év végén a munkácsi kápolna ravatalára tétetett, — Erzsébet egészen magára hagyatva érezte magát a földön; megfosztva az egyetlen szelid játszótárástól is, ki eddigi szomorú körének némi élénkséget nyújtott.

Ezentul élete még szomorubbá és egyhangubbá lön s a jó Bihariné, kinek nem igen állott módjában kis védenca sorsán enyhíteni, gyakran kapta a fehér selyem vánkosokat könyektől ázottan.

A munkácsi vár ezen zárdái levegője csupán akkor nyert némi élénkséget, midőn a fiatal Ferenc herceg, Báthori Zsófia egyetlen fia, a várban mulatott.

Ferenc hercegeben a Rákócziak s legkivált atyja eleven vére pezsgett.

Ekkor már mintegy 20 éves volt, tele tüzzel, nagyravágyással és nemes ambíciókkal, melyet főleg egy kis országgal felérő vagyona, még atyja idejében erdélyi fejedelemmé lett választatása s főleg az nevelt, mert az ország tiszai része benne a török terjeszkedésével szemben a jobb jövő reményének személyesítőjét látta.

Oly életvidor, tevékeny szellem, mint a herceg vala, épen nem csoda, hogy nem örömet mulatott Munkácson; pedig ő volt az egyetlen e földön, ki a szigorú urnő kiszabott házi rendjét föl merte forogni.

Ekkor vadászatra rivaltak a kürtök, vonítottak a kopók, hajráktól zengett a munkácskörnyéki erdőség; fiatal vendégsereg özönlötte el a termeket, melyek falairól ugysis komolytekintetű ősök mellett most már még sötétebb szerzetes arcok meredeztek alá: egy Loyola, Pázmán Péter s egész sereg martyr személyében, a vidáman mulatókra.

Szerencse, hogy az országban nem sok örülni való volt, különben még a cigányok és zene sem maradtak volna el.

Pedig így is eléggé füstöltetett a nagyasszony, midőn fiával a vendégek is eltávoztak.

Történt, hogy egy alkalommal, midőn a vadászatra való indulást nagynénje engedelméből Erzsike is végignézhette, a már lovon ülő herceg észrevette kis hugát, kinek tekintete vágyó szemmel csüggött a toporzékoló paripákon.

— Nos, kis hugom, — kérdi tőle, — nem lenne-e kedved velünk jőni?

— Dehogy nem, — mondja szomoruan a kis leány; szabadna csak! Én ugy szeretem a nagy-nagy rengeteg erdőt s a kürt hangját, a mint visszaverődik a bércok oldaláról.

— Hát jer! — mondja kedvtelve Rákóczi. Ló ugyan nincs rendelve számodra; de te elférsz itt az enyémen is.

— Hova gondol a nagyságos urfi? — kérde Bihariné; asszonyunk ő nagysága egy hétig bezárat mindkettőnket érette.

— Sohse gondoljon vele édes Bihariné asszony, majd eligazítom én édes anyámmal a dolgot, — s e közben közel ugratván, könnyedén, huszárosan lehajlott a kis leány után s jobbjával átka-rolá a gyermek karcsu derekát, s mielőtt Bihariné asszony gátolhatta volna, már kívül robogott vele a kapun.

Csak ekkor, de már későn nyílt meg a palota hatszögű üvegtáblákból álló ablaka is, s rajta a nagyasszony arca lön kivehető, ki kellemetlen éles hangon kiáltozó:

— Ferenc, Ferenc! Hova viszed azt a gyermeket?

Nem hallotta vagy nem akarta azt hallani többé senki, a várban maradtakon és Bihariné kívül, ki hasztalan mentegeté magát ő nagysága erőszakos tetteivel, mert mégis csak neki jutott a nagyasszony haragjának első kitörése.

— Egész katona-bancsit csinál abból a gyermekből! zúgolódék a nagyasszony. Aztán uram őrizz, találjon valami baja történni, azt fogják mondani, azért törtéttük ki a nyakát, hogy azt a néhány falunyi jószágot örököljük utána. Mintha bizony nem elég vesződségünk lenne a meglévőkkel is!

Ezalatt a vágató paripa már messze járt az ifju herceg alatt s a fehér szoknya, melynek rövid uszálya messze ellátszott a sikon, eltűnt a közeli erdők fái között.

Erzsébet arca ábrándos kifejezést vett fel; szép márvány-homlokáról gazdag gesztenyeszín fűrtelt hátraveté a sebesség s a reggeli szellő; fekete szeméi a fák lombjain itt-ott bemosolygó kék ég bárány-fellegeire kémeltek s azon édes éber álmodásnak látszott magát átadni, melyben gondolatáinkról számot adni nem tudunk, melyben léte-lünk elfeledve, lelkünk mintegy elhagyja földi burkolatát s egészen könnyedén, alig érezve, hogy létezik, lebeg képzelete álmáin. Ez édes érzéstől gyöngye mosoly támadt a piciny üde ajkakon, mely a kerek állon s az eleven arcon kellemgödröcskéket támasztott.

A gyermek-leányka épen azon pontján állt életének, melyben a gyermek a szüz életkorába lép át; de lelke még semmit sem tudott erről, különben nem feküdnék oly édes kényelemmel másodunokabátyja ölében, mintha édes anyja hordaná karjain.

Ferenc herceg szemei is csak most fedezték fel először a gyermek szépségét és azon ugrást, melyet a természet rajta csak pár hó alatt tehetett.

Tette, melyet csak szeszélyből követett volt el, most őt magát kezdé kísérete előtt zavarba hozni; mert hisz ime *Erzsike* már-már idestova Erzsébetnek mondható, az atyafiság miatt pedig akár-melyik pap aggály nélkül összeeskethetné őt vele.

— Szeretsz-e lovagolni Erzsike? kérdi az elmerült leánykától.

— Nagyon! — mondja a gyermek elragadtatással.

— S nem félsz, hogy le találsz esni?

— Hogy félnék, mikor Ferenc bácsi fogja a kantárszárát? Még egyedül sem félnék, oly jó és szép itt a szabadban, a gyönyörű pázsiton s a szép zöld erdőben!... Én nem is hallottam madárhangot, mióta Tapolcsánból eljöttünk... Szegény édes mama, míg élt, sokszor kísétált velünk a közel erdőbe; ott rózsát s virágokat szedtünk, füzérré kötöttük s oly boldogok voltunk. Most csak ritkán viszen ki a néni s akkor sem szabad kiszállni a hintóból.

— S szeretnél gyakran kijönni így az erdőre?

— Nagyon! — mondja a kis leány könnybe lábbadt szemekkel.

— S mernél magad ülni a lovon?

— Miért ne? adja ide a kantárszárát s nézze meg, hogy el tudom vezetni. Édes apám, még mikor kicsiny voltam, megtanított engem.

S a kantárt átvéve, csakugyan ügyesen tudta a lovat vezetni.

— No hát ha ugy szeretsz lovagolni, én mindig elkéredztetlek ezután édes anyámtól.

— De nem fog elbocsátani, — mondja szomoruan Erzsébet.

— Dehogyan nem. Majd kitalálom én a módját. Klostrot csináltatok Patakon, s megengedi.

— Oh be jó lesz! — hát Bihari nénit nem hozzuk magunkkal?

— Mit gondolsz? Mer is Bihari néni lóra ülni!

— No hát anélkül is jó lesz, — mondja megnyugodva a kis leány.

A hajtás megkezdődött, vad is volt elég: de a herceg ezuttal nem sok kárt tett bennök. Sokkal örömebb foglalkozott azzal a kis feesező gyermekkel.

Az egész vadászaton egyedül a herceg vala az egyetlen megsebzett.

III. A pottendorfi rózsató.

Az ifju Rákóczi ez idő óta gyakran és hosszasan mulatott *Munkács*on.

Eléggé csodálta ezt a nagyasszony, kit eddig tyúkkal, kaláccsal is alig tudta magához édesgetni.

Eddig sok harc volt az anya és a fiu között, különösen vallási ügyek miatt. Az anya egymásután zárta be és vette el jószágait a protestans egyházaknak, szétkergette a lelkészeket és tanítókat, jezsuitákat tett a tanintézetekbe s plebániákat csinált a protestans egyházakból. Maga a császár kénytelen volt a buzgó asszonyság kegyességét csillapíttatni, fia Ferenc pedig az ily dolgokat sem politikájával, sem népszerűségével nem látta egyeztethetőnek s e miatt folyvást perpatvar volt közöttük, — a herceg a kezére bocsátott jószágokban teljességgel meg nem engedvén a behozott erőszakos reformokat.

Közelebbi időkben azonban ezekre nézve is engedékenyebbé vált; megengedte, hogy Ónodban, Regécen katolikus lelkipásztorok is működhessenek, — s ezzel azt nyerte, hogy édes anyja is kevesebbet haragudott a zajos gyülekezetekért és multságokért; megengedte, hogy jobbagyai százanként állíttassanak ki a szarvasvadászatra; sőt azt sem tiltá, hogy az otthon szüntelen síró és unatkozó Erzsébet is lóra ülhessen, kit e szenvedélyes vadászhajlamáért s gyönyörű természetért kezdettek az urak „kis Diánának“ nevezgetni.

De e kezdődő lélekszövetséget, mely Erzsébet s a herceg között szövődött, s mely a nélkül, hogy nagyobb közeledési lépéseket tett volna, mindketőjüknek annyi édes gyermeki álomra szolgáltatott anyagot, egy különös véletlen egyszerre és végképen megszakítá.

Nádasdy Ferenc országbíró, nemrég különös fényvel újból szerelt ausztriai, pottendorfi kastélyának felszentelésére az ország első férfait s ezek között Rákóczi Ferencet is meghívá.

Ezt annyival kevésbé lehetett visszautasítani, mivel mindenki tudta, hogy az országos ügyek szomorú állapotában az bizonyosan több lesz az egyszerű mulatságnál.

Báthori Zsófia tehát fiát sok soha nem kövendő jó tanácsal s fényes kísérettel, Erzsébet egy talán a rokoninái már is forróbb búcsucsókkal utra eresztette. — Ferenc! — mond Báthori Zsófia a búcsu utolsó percében: megmondod, mit cselekszel. Én tudom, az urak mit forralnak; de ha ez

eszeveszett tervekbe belebonyolódtál, — *csókkal bocsátlak el, de ágyúval foglak fogadni!*

Gondolkozott is e bölcs tanácsok megtartásán Rákóczi Ferenc egész a munkácsi határszélig.

De már az első est egy zempléni földesur lakába vezette, ki a jó hegyaljai mellett folyvást a jogsérelmekről beszélt; másodnapra oly faluba vetette a sors, hol egy protestans lelkész volt az egyetlen posztóban járó ember. Ez meg nem hegyaljai borral, hanem könyeivel vendégelte az ifju fejedelmet, előadván azon sokféle nyomást, melyet a lelkiismeret szabadsága s ennek hivei között ő maga már eddig kiállott.

Majd Murányba ért s a nádor Vesselényi és ennek neje: Szécsy Mária társaságában ért fel Pottendorfba.

Mindezek nem igen alkalmas társaságok voltak arra, hogy a gyulékony keblű herceg kedélyében az anyja által ajánlott egyensúlyt fentartsák.

Magyarország gyakran volt lázas állapotban; de alig volt nagyobb forrongás a kedélyekben, mint a *vasvári békekötés* után, mely a Zerinvárat hűtlenül és gyűlölködve veszni hagyó Montecucoli elvégre kivivott szt.-gothardi győzelme után, oly megalázó feltételek mellett köttetett meg, mint ha a császári tábor lett volna a legyőzött. Még *Nagy-Várad* és a nem rég elfoglalt *Érsek-Ujvár* is török kézben hagyattak.

Nagy szerencsétlenség volt, hogy majdnem egy időben az elkeseredés tetőpontra jutásával az egyetlen férfi, ki e zajongó hullámok között hánytatott hajót — a nemzeti közérzületet — egyedül lett volna képes vezetni, Zrinyi Miklós — állítólag egy vadkan — de sokak gyanuja szerint egy titkos ellen bérenc golyója által gyorsan kimúlt.

Ez által az ügyeknek egyszerre több, egymásra irigykedő vezetője lett; s a közelkeseredés hol a nádor Vesselényitől, hol Zrinyi Pétertől, majd Nádasdytól, az országbirótól, ismét más Apaffytól, vagy a fiatal Rákóczitól várta, hogy kitűzze a zászlót, mely alá a tettvágyó hazafisereg gyűljön s tudjuk, hogy a sok vezér ép oly nagy szerencsétlenség a seregre nézve, mintha épen vezértelen.

A nemes érzelmekhez sok nemtelen is vegyült; az urak egymás hátán kivántak felemelkedni, úgy hogy szomorúan visszatetszőbb korszaka alig van a magyar történetnek.

Tartoztunk olvasóinknak ennyi bevezetéssel a pottendorfi összejövetel fontos voltának megértésére.

Pottendorfort ma csak gyapot-gyáraitól halljuk említettetni; de ez időben egészen másnemű szövegeteknek adott lételt.

(Folyt. követc.)

P. Szathmáry Károly.

H ü s é g.

Szánjatok és gunyoljatok,
Ti lenge érzésűek:
A zászlót, melyhez esküvém,
Mással föl nem cserélem én,
Bár Jób gyanánt itt türjek.

Gyalázat a katonára,
Ki elhagyja a szent jelt!
. . . Hordjátok a gyalázatot!
A szenny, mely rátok ragadott,
Bennem új hűséget kelt.

A mi nagy és magasztos van:
E zászlóhoz van kötve.
Az emberi törekvések,
Midőn a magasba néztek,
Itt találkoztak össze.

Gunyoljatok! nekem a gúny
Ti töletek diéséret.
Az volna a gúny, a szégyen,
Melytől meg kellene égnem,
Hogyha ti diésérnétek.

Oh kor! hova lett az erény?
S az embercél hol lángol?
Az lett már a derék férfi,
Ki legelőbb le birt térni
A becsület utjáról!

El tőlem gyáva söpredék,
És a zászlót ne illesd!
Ha már lelkedet eladtad,
És az istent megtagadtad:
Tartsd tiszteletben itt ezt.

Szél nem jár a sivatagon,
S a zászló im meglebben . . .
Oh nines, még nines összehajtva,
Mig eröm lesz egy sohajra,
Lengeni fog szünetlen.

Dalmady Győző.

Széchy Mária köpadja.

Gömörmegeye éjszaki részén, hol a bércek országában viránydús völgyi panorámákkal rideg, vadregényes sziklatájak váltakoznak, sötétben emelkedik a murányi váromladék. Sötétben most, miként elhagyott siremlék, hajdan azonban fényben ragyogva. Lejtőjén a szelid ég alj növényzete zordon fenyvesekkel, törpe sziklamohával gazdag változatban tenyészik, míg fent a szédítő magasban sziklarepedések, roskadó falak üregei között királyi sasok fészkelnek. Ércfalait szétmorzsolta az enyészet, s csupán néhány bástyafok merev kövein siklott el megtörötten romboló szelleme.

nyí Ferenc királypárti főkapitánynak; miként alakítá a szerelem e makacs elleneket szerető hittestársakká? és mint a történelem lapjai tanúsítják, e vaslelkű férfin, — 1655-től az ország nádora — kinek az uralkodó ház iránti hűségét nem ingaták meg a legiszonyúbb vérpad borzadalmi, melyre fölhurcoltaték; ki a Rákócziakkal szemben ezek ügyének annyit ártott; ezen férfin — mondom — kész lett volna az ellenkező elvekért a Lobkovitz, Hocker s társaik ítélletei nyomán 1671 april 30-án elvérzett Nádasdy, Zrinyi és Frangepán példájára áldozatul esni. Miként esett egyik

Széchy Mária köpadja. (Rajz. Némethy K.)

A várterület legmagasabb pontján sziklába vésett ülőhely látható, honnan a merész tekintet egy perc alatt befutja a roppant hegybirodalom tereit. Ily magasztos szemle s az illatos hegyi lég éledele kiemelik a lelket is a mindennapiság porából.

Igénytelen rajzunk azon pontját emeli ki a romoknak, mely habár kevésbé szembetűnő lenne is, annak helyhez kötött varázsa talán nevezetes történelmi eseményekre lehetett befolyással.

Halhatlan Petőfink megénekelte Murány történetét, elmondván: miként hódolt meg ifj. Bethlen István lánglelkű özvegye, a függetlenség rendíthetetlen amazonja, a szépségében ragyogó murányi Venus a 17-ik század közepe táján Wesselé-

végletből a másikba? annak magyarázatát a legnemesebb erényekben gazdag Széchy Mária törekvésében találhatni. — Csendes pásztorórákban, miket Wes elényi Széchy Máriával talán épen ezen a sziklapadon töltött, szerelmese lelkének új irányt adott; a hely varázsa, a magasztos látomány egy kékelő bércország fölött, melynek körvonalai a távolsággal egybeolvadnak, mindannyi csáberő, melyek a hős politikai hitét alapjában fölforgaták.

Zrinyi Ilonát Széchy Mária példája lelkesíté, midőn I. Rákóczi Ferencet, az anyai tulzott éberség következtében a szabadság eszméjével teljesen ismeretlen főurat, a nemzeti küzdelmek élére állítá.

Wesselényi Ferencet nem sujtá elvbarátinak szomorú sorsa; a vérpad iszonyaitól megszabadítá

öt Besztercebányán 1667 március 28-án hirtelen bekövetkezett halála; gyászos özvegyének ellenben — ki rabságot soha nem ismert s fellegrárában kacagta ellenei hiu ostromát, — szomoru sorsra kelle jutnia. Károly lotharingeni hercegnek, ki tizenhatezer emberével s számos ágyúval hiába ostromolta az összeesküvés nagy műhelyét, sikerült megnyugtató ígéretekkel az emelkedetlelkű matrónát a vár földadására birni. A herceg szeli-

den bánt vele, azonban Spork, a zordon tábornagy, börtönbe vetette.

Szomoru fogság lön gyilkoló sorsa annak, kinek magasröptü szelleme egy életen át függetlenség után rajongott. Később Bécsbe vitetvén, börtönét hihetőleg kolostorral cserélte föl, hol 1678 március 8-án még életben volt.

Némethy K.

Vámbéry középázsiai utazásából.

(Vége.)

A hol véget ér a futóhomok, három különböző utat láthatni: az egyik 22 mértföld hosszú s Karaköl mellett visz el; a második 18 mértföld s a sikon, Bokhara közvetlen szomszédságában fut végig; míg a harmadik a vízzel bővelkedő hegyeségen vág keresztül, itt azonban a tevék a meredek kapaszkodók miatt nem igen haladhatnak. Mi régibb megállapodásunk szerint a középső, legrövidebb utat választottuk s pedig azon keesegtető remény miatt, hogy az erre legeltető pásztorknál vizet is fogunk találni, s már estefelé csakugyan forrásokhoz értünk, melyeket a nyájörök ez évben még nem kerestek föl; ezek vizét azonban ember meg nem ihatja, de a baromnak mégis némi üdülésére szolgál. Mi magunk ekkor már majd mindnyájan igen betegek, félig holtak voltunk, s csak a közel megszabadulás reménye tartotta még bennünk az életet.

Én nem valék képes segély nélkül leszállani a földre, hanem társaim szedtek le; úgy tetszett, mintha borzasztó tüz égetné belsőmet s főfájásom majdnem örültté tett. A szomjuság-okozta gyötrelmeknek még csak halvány lerajzolására is gyöngének érzem tollamat, s azt hiszem, hogy annál a halál egyetlen neme sem fájdalmasabb. Bár képesnek éreztem rá magamat megfeszített erőmmel minden veszélylyel szembe szállani, itt mégis meg voltam törve. Azt hívém, hogy már elérkezett életem vége. Éjjel felé azonban tovább indultunk, én álomba merültem s midőn reggelre fölébredtem, sárból készült vityillóban találtam magamat, hol hosszú szakálu férfiak vettek körül, kikben azonnal Irán fiaira ismertem. „Suma ki hadzsi nisztid! — te bizonyára nem vagy hadzsi,“ mondák, azonban nem volt erőm erre válaszolni. A jó emberek először valami meleg italt adtak, aztán pedig vízzel és sóval vegyített, általuk „a j-rán“-nak nevezett aludttejjelel kínálták meg. Ez felüdített s így ismét talpra állhattam.

Most vettem csak észre, hogy utitársaimmal együtt persa rabszolgák vendége vagyok, kiket Bokharához tíz mértföldnyi távolba, e vadon közepébe küldének a nyájak legeltetése végett; uriktól csak annyi kenyeret s vizet kaptak, a mi elégséges életük tengetésére itt, de nem arra, hogy azzal a sivár pusztaságon keresztül megszökhetnének, s e szerencsétlen rabszolgák mégis mily nagylelkűek voltak, midőn kevés vizüket megosztották legnagyobb ellenségeikkel, a sunni mollahkkal. Irántam különösen szívesek voltak, talán azért, mert anyanyelvükön beszéltem velük; így, hogy persául Bokharában is beszélnek, de az iráni persa nyelv különbözik a többi szójárástól.

Igen meghatott, midőn egy öt éves, éleseszű, s szintén rabszolga-gyermeket láttam közöttük, kit két év előtt fogtak és adtak el atyjával együtt. A szegény gyermekén alig volt valami, csupán egy-két rongy, a mi alig fődte be gyöngé tagjait. Testbőre kemény s oly színű volt, mint a cserzett bőr. Saját szegényes öltözetemből adtam neki egy darabot, miből maga számára ruhát készíteni ígérkezett.

A szerencsétlen persák még utravalóul is adtak egy kis vizet. Hála s részvét érzetével váltam meg tőlük. Azon föltevással keltünk utra, hogy első állomásunk Kodzsa-Oban lesz, azon hely, hova be szoktak a zarándokok térni, hogy ott a hasonnevű szent sirját meglátogassák, s bárha e hely utunkon kívül, kissé északnak esett, mint hadzsiknak kötelességünkben állt oda ellátogatni. Éjjel azonban társaim nagy szomorúságára eltévesztettük utunkat a halmok közt, s reggelre virradva a homoksivatag szélén várként elterülő Kodzsa-Oban helyett egy édesvizű tó partjaira jutottunk. Itt már vége van a sivatagnak s ezzel együtt a szomjuság, a rablók, szél s más viszonytagságtól való aggodalomnak. Most már Bokhara

tulajdonképi határához értünk, s midőn két mértöldnyi utazás után Khakemirba, kervánbasink lakhelyére jutottunk, ott meglehetősen művelt vidékre találtunk. Ez az egész vidék bővelkedik vízzel s csatornák által össze van kötve Zerafshtán-folyóval.

Khakemir csak két mértöldnyire van Bokharától s házainak száma 200. Az éjt itt kelle töltenünk, hogy a díjszedő (badzsghir) s a bejelentő (vakamüvisz) a törvény értelmében képes legyen arról jelentést készíteni: mit keresünk mi itt s mit akarunk megnézni?

Ugyanez nap egy küldött jött hozzánk s másnap korán reggel az emir három tisztje is megérkezett, hivatalos méltóságot s tekintélyt kifejező arccal; ezeknek feladata volt pénzbeli tartozásainkat s egyéb kötelességeinket kiszabni, voltaképen pedig az, hogy tudakolják ki tőlünk a szomszéd vidékek újdonságait. Mindenekelőtt málháinkban kezdettek kutatni, azonban a hadzsik tarisznyáiban jobbadán mekkai olvasók, medínai datolyák, persiai fésűk s frangisztáni kések, ollók, gyűszűk és keskeny tűkrök voltak, s bárha ezek kinyilatkoztatták, hogy az emir (Allah éltesse őt százhusz esztendeig!) sohasem szokott a zarándokokon vámot venni, a vámszedő legkevésbé sem hagyta magát foglalkozásában megakadályoztatni, hanem beirt minden cikket egy darab papírra nagy lelkiismeretesen. Én meg két koldus utóljára maradtunk; Bokhara államhivatalnoka a mint rám tekintett, elmosolyodék s meghagyta, hogy mutassam elő bőröndömet, mert mi — ugymond — t. i. az európaiak, mindig finom holmikat szoktunk magunkkal hordani. Véletlenül épen nagyon vig kedélyhangulatban voltam, s fejemen épen dervisem, vagyis csörgősapkám volt. A kíváncsi bokharai munkáját félbeszakítám, azt mondva, hogy csakugyan szép holmik vannak nálam, miket azonnal megláthat, ha felkutatja ingóbingóságaimat. Mig ő holmim közt turkált, azalatt én az udvarba mentem s elővezettem szamaramat, s fölvezetve azt a lépesökön, a szobában szőnyegre állítottam, mire társaim hangosan föl kacagtak; ekkor felnyitottam izsákomat s megmutattam neki az abban levő kevés limlomot s azon régi könyveket, melyeket Khi-

vában gyűjtöttem össze. A meghökkent bokharai bámulva tekintett körül s azt kérdezé, hogy valóban nincsen-e velem semmi egyéb? mire hadzsi Salih felvilágosítá őt állásom s szándékomról, s hogy miket akarnék megtekinteni, a mit a hivatalnok gondosan följegyezgetett, de a mellett folytonosan rám szögezte szemét s fejét kételkedőleg rázta.

A mint a vámszedő bevégezte velünk való dolgát, azonnal a vakamüvisz (az események írója vagyis a bokharai journalista!) kezdte meg teendőit. Ez legelőször is följegyezte minden utas nevet személyének részletes leírásával, aztán az általunk elmondott újdonságokat irogatta föl.

Végre rendbe jött minden s csak a fölött támadt némi véleménykülönbség, hogy a városnak melyik negyedében üssünk tanyát. A vámszedő a vámházat ajánlotta, gondolva, hogy így tán kisarcolhat tőlünk valamit, mig hadzsi Salih, a kinek Bokharában nagy befolyása volt s a ki most karavánunkat is vezette, oda nyilatkozott, hogy menjünk Tekkiébe, mire azonnal kiindultunk Khakemirből s csak fél óráig haladtunk ezen kertek s művelt térségektől viruló vidéken, midőn a nevezett Bohhara városa máris szemünkbe tünt épületeivel s vastag rövid tornyaival, melyek mindegyike kivétel nélkül gólyafészkekkel van megkoszoruzva.

Megjegyzendő itt, hogy Khivában sok csalogány van, de gólya nincsen, mig ellenben Bokharában egyetlenegy tornyot vagy más emelkedettebb épületet sem láthatni gólya nélkül, a miért a khivaiak úgy gúnyolják a bokharaiakat, hogy azoknak csalogánydala a gólya kelepelése.

A várostól körülbelül másfél mértöldnyire a Zerefsánon keltünk át. Ez déli irányban foly s bár meglehetősen sebesen, a tevék s lovak mégis átgázolhatnak rajta. A folyó tulsó oldalán még láthatni egy hajdanában csinos hídő omladékait s ahhoz közel egy szintén kőből épült palota romjait. Azt mondják, hogy ez a híres Abdallah kán műve volt, de ezen kívül a Közép-Ázsia fővárosát, Bokharát környező vidéken egykori nagyságának nagyon kevés emlékét láthatni.

vide pag. 199.

Nemzeti muzeumunk műkincesei.

II. „Anyai ajándalom,” Zichy Mihálytól.

„Ha Zichy Mihály könnyebb jellemzése végett kénytelenek vagyunk neveket felhozni, melyek Bennington, Boulanger Lajos, Lami Jenő, Cattermole, Lewis, Delacroix, Decamps, Doré, Ary

Scheffer, Tassaert, Chasseriau, Gavarni s Goya, — sőt rokon tehetségekkel párvonalba állítani, azért senki se gondoljon plagiumra, másolási és utánzasi hajlamra; Zichy egy oly természetes lángész,

ki mindent önmagából merít s habár véle a művészet minden ösvényén találkozunk, de más nyomdokain lépdelni soha sem látjuk. Ő saját esze után jár s nem követi a mesterek egyikét sem.

Igy ír Franciaország egyik műtészze, Gautier Theophil Zichyről, kinek muzeumunkban levő egyik olajfestményét, az „Anyai fájdalom” mutatjuk itt be az olvasónak.

A nagy művész számtalan remekének egyik jelentéktelenebbje ez s ebben is az egyszerű compositio mellett mily költői az eszme, mily természetes, mily élethű, mily megragadó a kivitel!

Koporsóban fekszik a szép, szőke haju, angyal-arcu gyermek s a halottas ember, kinek arcát a meghatározható jelenekek szokottsága ridegké, látszólag közönyössé tette, éppen örökre el akarja zárni az elhunytat. Ah, de az anya kétségbeesett, örült fájdalommal kitör! félti a kedves vonásokat, melyek még az

„Anyai fájdalom.” (Zichy M. muzeumi festménye után fényképezte Lieskó.)

az övéi, melyekben még látja évek során át építgetett reményeit. Hisz e gyermek nem halhatott meg, az anyai szív ezt el nem hiheti, mert látja őt koblére simulva, hallja az első szavakat hangoztatva, látja játékaik közt s látja felnőtten: hir, név, dicsőségtől övezve.

E pillanatban az anya egész szeretete az elhunyté; egyik kezével az örök álmot alvó gyermek védelmére kél, míg baljával a kincsét elrabolni akaró koporsó-fődelet ragadja meg. Hiába sir, hiába esd az anyjára fonódzó nagyobbik le-

ány: hisz itt van még ő! Az anya nem hallja, nem hallhatja e vigasztaló szavakat, mert ez elhunyt mindig az egyetlen, a kit nem pótolhat senki, senki!

Ecsetének ily tárgyakat csak költői lelkű művész választ.

Olvasóinkat bizonyára érdekelni fogja, ha e helyütt néhány szóval még a művész pályájáról is megemlékezünk.

Zichy Mihály — Zichy Antal publicistánk testvére — 1827-ben Zalán, Somogy-megyében született s hajlama a festészet iránt már diák korában

nyilatkozott, midőn szabad óráiban az elhunyt Marastoni festészeti akadémiáját látogató. — Pestről Bécsbe ment, hol a jeles Waldmüller vezetése alatt képezte magát, főmestereül azonban mindig a természetet tekintette, s legnagyobb dicsősége, hogy csak az egyetlen utánozza, de ember-művészt nem. — 19—20 éves korában több képzet küldött be a pesti mütár-

latba s nemsokára nemcsak itthon, de Németországban is mint kiváló tehetség tünt fel. Nemzeti muzeumunkban két festménye van: az, melynek másolatát itt adjuk s „Krisztus levétele a keresztfáról,” óriási nagyságban. — Zichy Mihály már több év óta tartózkodik Szent-Pétervárott, hol az orosz udvarnak kedvence s kitüntetett művésze s honnan művészi hírneve egész Európára elterjedt.

A Gautier által Zichyről és kiválóbb képeiről költői tollal irt szép cikket olvashatni a „Budapesti Szemle” 1862. évi folyamában. —y.—r.

„A bölény.” (Eredeti rajz Zimmermanntól.)

Zimmermann
1840

A b ö l é n y.

Az erdők eme hatalmas vadja már mythosai alakká lön nálunk. Csak a legidősebb vadászok emlékeznek róla, azok is nagyrészt atyáiktól hallottakat regélnek el a fiatalabb nemzedéknek s szomoruan szokták mondani: „Erdeink leghatalmasabb vadjai rendre kipusztulnak, a bölénynek nálunk ma-holnap hirtelen is elvesz, a medve is gyérül s a hiuzt is csak nagyritkán láthatni még.“

Tagadhatlan, hogy korunkban több állatfaj kieszenében van, de ekként volt ez mindig, még az emberiséget megelőzőt korszakokban is. . . . Azonban e tény okainak magyarázata igen messzire visszavezetne az Ichthyosaurusok, Cephalaspisok és Mamuthok sat. korszakába, a mely korszak állatairól e lapokban majd szakavatottan fog szólni jeles geologunk, Schwarz Gyula, miért is én jelenleg csakis a *kieszenében lévő állatok egyik fajának*, a bölénynek ismertetését adom.

Azon kérdés: vajjon a régi írók által említett *Bos bonassus* egy-e a *Bos urus*-sal; avagy külön faj? még nincsen eldöntve s e feletti véleményemet nem nyilvánítom, nehogy ez által zavarra szolgáltatassak alkalmat. Európa ezen óriás vadja az elefánt, orrszarvu és a viziló után a legnagyobb emlős. A vén him hat láb magas és tíz láb hosszú, ide nem értve három láb hosszúságú farkát. Feje nagy, homloka széles és domboru, szarvai erősen görbültek, nyakát, mely alácsüngő lebernyeggel (Wamme) bír, sűrű, fodros sörengy fűdi; lábai rövidék. Szemei nagyok, sötétbarnák, szemfehérük vérrel aláfutott, homályos. Tekintete bizalmatlan, haragos, mondhatni elkeseredett, mi félelmes, vad tekintetet kölcsönöz eme hatalmas állatnak. Színezete nyáron át fénylő sötétesbarna, télben fénytelen s kissé elfakult. Szakála, pofái és farkbojtja barnafeketéek, Borja rött vagy szürkebarna. Sokat hasonlít amerikai rokonához, habár határozottan külön fajt képez.

Életmódja felől Jaroczki *) igen érdekes közleményeket tön. Szerinte a bölény kedvenc tartzkodási helyeül szolgál a nyirkos, mocsáros erdőrészek. Magasabban fekvő, száraz helyeket kizárólag csak télben keres föl, de e helyeket is csak azon esetben választja, ha azok távol esnek emberek által lakott vidékektől és teljesen zajtalanok; szóval, csakis a legsivatagabb vadonban érzi magát otthonosan, még pedig annyira, hogy azt ül-

dőztetve sem hagyja el. Ivar szerint elkülönített kis csapatokban együtt élnek, csak egy-egy vén válik el a gulyától s magánosan ögyleg a rengetegben; minden csapat választott területén félre-eső rejthelyvel bír, hova vissza szokott vonulni pihenni és kerdőzni. A gulya egész nap tevékeny mozgásban szokott lenni, legelészni pedig rendszerint a reggeli és esteli órákban. Eledeleül farrügy, gyep, famoha, varjucsáté szolgál.

A fajzás időnyeig, a mi augusztusra esik — egymás között békében élnek a bialowitzi erdő emez óriásai. Ez idő alatt azonban elkeseredett harcokat vívnak a bikák, mely viadaloknak csak nézői maradnak a tehének.

Május havában rendszerint egy borjut vetnek, a melyet nagy gonddal rejt el anyja s még két éves korában is védelme alatt tart. A fiatal bölény hat éves korában már kifejlett, azonban egész tizenegy éves koráig nő, a mint azt egy schönbrunni példány mutatja.

A német szaktudósok szerint a bölényt tökéletesen megszelídíteni nem lehet, ez azonban nem áll, a mint az kitűnik gr. Kemény Józsefnek e cikk végén közlendő érdekes leveléből. A Párisban, ugy szintén a német állatkertekben látható példányok — Brehm szerint — mind azon pártól származnak, a melyet az orosz császár az osztrák császárnak ajándékozott. Egy ilyen ajándékot az állat ritkasága mellett nagybecsűvé tesz azon nehézség, melylyel egy eleven példány befogása van összekötvé. Csak egy példát említek ennek bizonyítására. Sándor cár Viktoria királynénak egy pár fiatal bölényt ígért s azok befogatására háromszáz hajtó és nyolcvan vadász rendeltetett ki, mégis sok fáradságba került eredményhez jutni. A hajtók nagy csöndben bekerítették egy jókora gulyát s a mint a legelésző állatokat szemre kapták, a kürtökkel jelt adva, nagy robajjal, riadal s vaklövészek zaja között rontottak ellenök. A szokatlan lármára a bölények meghökkenve, borjaikat maguk elé csoportosítva hátráltak, de csak egyetlen percere, aztán seregesen előrontva áttörtek a hajtók között, kiknek nagynehezen sikerült két borjat elfogni. Több napon át ismételt, veszélyes kísérletek után mindössze is csak nyolc borjat kerithettek hatalmukba. Ezek rövid időn betalálták magukat új helyzetükbe, sőt egy fiatalabb rövid vonakodás után elfogadta egy házi tehén emlőt is.

Az állatkertekben levő példányoknál meglepett ezen nehézkes testalkatu állatok mozdulatainak könnyűsége, valamint óriási erejük, mert az ere-

*) Jaroczki a biálowitzi erdőben élő példányokat észlelte künn a szabadban, 1830-ban, s az akkor ott találtak számát 711-re teszi

jükhez mért kerítés lábnyi vastagságu cserfaoszlopainak oly erővel láttam homlokukkal neki rohanni, hogy az egész kerítés megrendült bele, a nélkül azonban, hogy a vasfejú óriás homlokát beverte volna, vagy csak legkisebb jelét mutatta volna a fájdalomnak.

A bölény évszázadok előtt egész Európában ho-

nos volt; ma már csak Litvániában, a tizenkét mértöldnyi kiterjedésű bialowitzi erdőben találhatik, hol a cár nagy tilalomban tartatja, nehogy földrésznkről végkép kipusztuljon. Európán kívül még a Kaukaszban is előjön.

(Folyt. követc.)

Gr. Lázár Kálmán.

Az emberfajok kihalása.

(Vége.)

A külön nemek aránytalansága mellett, figyelemreméltó még a bennszülöttek magtalansága, mi az európai telepedők közelében oly feltűnőleg mutatkozik; s annál nevezetesebb, mert közvetlenül fegyveres hódításból nem magyarázható, s mert fellelhető ott is, hol az ősfaj az európai mellett békében él, sőt pártolásban részesül.

Sokan ismeretlen tényezőkre hivatkoznak, s ezzel a nehézséget szétmetszik. Igaz, hogy a természetlenségnek vannak titkai, eltérő táp, változott életpálya vagy lakhely . . . a szerves élet alantabb és magasabb körében már sokszor idézett elé magtalanságot, melynek közvetlen okait nem ismerjük, de törekvéseink dacára bekövetkezni látjuk.

Egyébiránt aligha csalatkozunk, midőn állítjuk: hogy a nemek aránytalanságára a fehérek közvetlenül is hatnak. A telepedők többnyire férfiak, s a bennszülött nőket jó, rossz uton elsajátítják; ezt számos példa tanúsítja, bár magából a helyzetből is önként következik, s ennek szükségkép károsan kell hatni nemcsak a külön nemek arányára, hanem a magtalanságra is; mert a vadak vagy fiatalabb nőkre szorulnak, vagy közös helyzetre juttatják őket . . . mind a két eset magtalanságra vezet.

Midőn az európaiak Ausztráliát fölfedezték, e világrész őslakói, közel a tengerhez, szelidebb éghajlat alatt éltek, s vad növényekkel és halakkal táplálkoztak. A fegyveres pusztítás itt számba sem vehető, nem is volt rá szükség, mint például Tasmaniában, New-Zealandban, s a bennszülöttek mégis mint járvány elől enyésztek; mert a föld belsejében zordonabb éghajlat alá kerültek, mert régi tápszereiktől, melyekhez még most is oly híven ragaszkodnak, megfosztattak.

Ily körülmények közt, főleg újabb időben, a halálozás és szaporatlanság rendkívül lön. Azok, kik távol éltek a miveltségtől, pusztultak a változott életviszonyok nyomása alatt; azok, kik érintkezésbe jöttek a telepedővel vagy kincs-keresővel,

uj bűnök, ismeretlen betegségek hatása alatt gyérültek. A szeszes italok használata itt is, mint mindenütt, megtermé vészes gyümölcsseit: az ausztráliai ember szegény agyában új szenvedélyek lobbantak fel, s hogy ezeket kielégíthesse, feleségét, leányát néhány pohár brandyért, néhány pennyért — árulja a civilizált európainak.

Kisebb-nagyobb mérvekben ily okok működnek mindenütt, hol a mivelt ember érintkezésbe jő a vad fajokkal. Az európai ember nemcsak túlnyomó életrealóságát s a haladás minden eszközeit, hanem szenvedélyeit, bűneit és betegségeit magával hozza, s közvetve, közvetlenül, akarva nem akarva, irtólag hat azon fajokra, melyek testi és szellemi alárendeltségökben, vagy hol ez nem áll, mint New-Zealandban, szám szerint és védelmi eszközök hiányában, nem bírják meg a versenyt.

Nem mondjuk, hogy felhozott okaink a külön nemek aránytalanságára minden egyes esetben alkalmazhatók, hogy e tünetenyeket váltig megfejtik; de kétségtelen, hogy a kitűzött kérdésben mint tényezők állnak; bár a külviszonyok változása mellett, a vallási és társadalmi élet változásait sem kell felednünk.

A buzgó térítők igen sokszor szeretetlenül hirdetik a szeretet vallását, lerontva e nyomoru népek szentélyeit annélkül, hogy az igazság lassan haladó érlelését bevárják, hogy a meggyőződésnek időt engednének . . . ; mintha oly könnyű volna feláldozni azt, mit apáról apára szentnek hittek? elszokni attól, mi századokon keresztül összeforrott e népek jellemével, életével? — Az angol kormány, meg levén győződve a vallási erőszak káros hatásáról, újabb időben korlátozó a tulbuzgó térítők hatalmát, mely Hopkins állítása szerint: „eddigelé következetesen tizedelte a vad néptörzseket.“

A vallási erőszakos változatok következményei alkalmazhatók a társadalmi viszonyok felforgatására is. Bármi vad s felfogásunk szerint ember-telen volt is a hódoló néptörzs kormánya; de sa-

játa levén, a nép ura volt helyzetének, s idegen befolyás nélkül élvezte ős honát, apai intézményeit.

Midőn a miveltebb nemzetek is oly hiven, oly áldozatkészséggel küzdenek ősi hagyományaik mellett, akkor is, midőn az idegen uralom tán szelidebb, tán boldogítóbb, lehet-e csodálni, ha a természet ez egyszerű fiai megsinlik a régi időket? ha nem hisznek azon miveltségben, melyet nem ismernek, melynek áldásait csak nemzedékek után kellene élvezniök? lehet-e csodálni, ha nyomasztó viszonyai közt a gyöke szakadt törzs kidől helyéből?

Az irtó civilizáció okairól eltérők lehetnek a vélemények; de előttünk áll a tény: a néptörzsek kihalása, — a vad emberfajok lassu, de mindig haladó gyérülése; s ha az első megtörtént, mért volna a második lehetlen?

A szerves élet nem keletkezett földünk színén világok pusztultak el, míg a jelen nemesebb természet, a multnak hamvai fölött kiküzdé lételet; mert változhatlan törvénye a természetnek: hogy csak az él, mi életrevaló, az élhetetlen mindig és mindenütt kiveszett; s a kérdés az: képesek-e az alantabb emberfajok a mivelte világ színvonalára emelkedni?

Amerikai tanok szerint: az alantabb fajok kihalása természeti intézkedés, s a fehér ember az isteni gondviselés utain jár, midőn az élhetetlen emberfajt irtja fegyverével, büneivel. *) — Hogy az újvilági eszmék máshol is viszhangra találjanak, ugyhiszem, eléggé ismeretes; azért e helyütt csak egy adatra szorítokozom, melynek Londonban szemtanuja valék.

A már többször érintett anthropologiai társulat gyűlésén (jan. 19. 1864.), J. Reddie következőleg nyilatkozott: „Az európai fajt nemesebbnek ismerem, s nem látom okát, mért ne foglalhatná el a

*) Egyes kivételek vannak, de ezek a nagy többség mellett valóban ritkák. Az alantabb emberfajok kérdése Amerikában egész irodalmat képez, melynek legújabb termékei a „Miscegenation“ (1864) s a „Subgenation“ című iratok; az első fajvegyítéssel vet véget a nehézségnek, s a külön fajok vegyületéből indítja meg a jövőndő uralgó fajt: „Ott áll a washingtoni capitolium fölött a nagy rézszínű szobor, e színben rejlik a jövő!“; a második, a négernek alárendeltségének elismerését sürgeti, mint oly fajnak, mely képtelen azon szabadságra, általában azon jogokra, melyek a kaukáziai faj sajátjai.

magasabb értelmiség az alantabb emberfajnak földet?“; míg az elnök, James Hunt, lord Derbyt „anthropologiai tudatlansággal vádolá, mivel 1842-ben azt állítá, hogy nincs oly emberfaj, melyre a civilizatiót ne lehetne alkalmazni.“

E tanok ellen fellázad az elmélet, mely azt hirdeti: hogy a fajok haladása nemcsak lehető, hanem szükségképeni eredménye az emberi természetnek; mely azt vitatja, hogy ha az erősebb fajnak szabad a gyengébbet kiirtani, ha a magasabb értelemnek szabad az alantabb birtokát elfoglalni, akkor nincs oly erőszak, melyet védni ne lehetne!

Az elméletnek igaza van, de a gyakorlat terén minden lépten-nyomon szomorú ellenmondással találkozunk; itt a magasabb miveltség mellett a vad fajt pusztulni látjuk, nem mintha ez utóbbi általában képtelen volna a haladásra, hanem mivel oly miveltség kényszerítették rá, melyet fejleményi alárendeltségében nem bír meg; oly miveltség, melyre a tehetősb faj is nemzedékek hosszú és fokozatos haladása által jutott.

A miveltség haladása lassu, s a mivelte faj terjedése gyors; ebben rejlik az alantabb emberfajok jövője. A legvadabb fajt is lehetne magasabbra emelni, de ez, a fejleményileg is alant álló emberben oly változásokat igényel s oly időszakot feltételez, minőre a már is gyérülő emberfajok, a fehér embernek világra szóló uralma mellett nem számíthatnak, s kihalásuk elébb-utóbb, de minden arra mutat, hogy csalhatlanul be fog következni.

Az európai ember látszik hivatva lenni, hogy az emberi ész vívmányait mindenütt terjeszsze, hogy a természet eddig alig ismert kincseit felhasználja és mostohaságait leküzdje, hogy a pusztákat és vadonokat népesitse, mivelje, — hogy új világot teremtsen. A jövő, melyet a képzelet szárnyain messze évezredekben keresünk, szép; de lehetlen el nem szomorodni, midőn az eszközökre gondolunk, midőn az áldozatokat számba vesszük.

Kié elvégre a diadal? fog-e a jelenleg uralgó fajnál még nemesebb is fellépni a pályán, hogy az utolsó harcot kivívja? ez a jövő titka, melynek leleplezésére a tudomány nincs hivatva.

Szinte nehezünkre esik e képtől megválni, s azon jóslatoktól tartózkodni, melyek a nagy történetirókat, Gibbont és Macaulayt is elragadták, kik London romjai fölél képzelék a new-zealandi telepedők utódait, mint a nagy jövő urait.

Rónay Jácint.

Az aranybulla s a német lovagrend Erdélyben.

(Folytatás.)

Ezzel hát a Bárcaság is, mint már elébb Gejza szász telepe, külön egyházi kerületté lett. Egy püspök sem türte szívesen az exemptae ecclesiae-eket, melyeknek száma rövid idő alatt III. Béla óta hárommal, a szebeni, — a kerci — mely cistercitaké volt — apátságokkal s a Bárcasággal szaporodott. Ugyanaz a Vilmos, ki a Bárcaságot egy adománylevéllel legalább még egyideig hatósága alatt tudta tartani, megtámadta a pápa alá rendelt kolozsmonostori apátságot, az apátot s két testvérét elfogta, a királyi adománylevelet vizzel, a pápait tüzzel pusztította el. Hasonlót nem mert tenni a lovagrenddel, mely több fegyverrel rendelkezett mint ő, s irányában az engedékenység útját választá. Halála után (1221) a püspöki szék egy ideig üres maradt, minthogy a kalocsai érsek a megválasztott, de hibásszemű Rajnaldot csak a pápa megkérdezése s 1223. jun. 3-án nyert engedélye után erősíté meg.

A kivételes egyházak iránt elődjéinél Rajnald sem volt türelmesebb. Hihetőleg ezen interregnum alatt hajtattott végre a pápai szék alá rendelése a lovagrend földjének*, s főként azért nem akart róla tudomást venni az új püspök. Nem ismervén el más zsinormértéket a Vilmostéle egyezménynél, a papokat törvényszéke elibe idézte, a világiaktól követelte a dézmát, s más illetőségeit*) s midőn sem egyik, sem másik nem engedelmeskedett, egyházi átokkal sujtotta őket. Az ügy a pápai szék elébe került, s Honorius a rendnek adott igazat. Rajnald meg lőn fedve, s az esztergomi érsek parancsot kapott, hogy ha a püspök átkát vissza nem vonná, ő jelentse ki azt érvénytelennek. Végül a dékán ki lőn nevezve — s ez volt a tényleges befejezés, — a pápa pedig ezt 1224 apr. 2-án, mint a Bárcaság és Havaselve**) dékánját megerősíté.

Tehát az egyházi függetlenség is ki volt már víva, sőt több, mintegy megjelölve a föld, mely az új püspökségnek magvát képezendi. S a rend buzgón munkált azon, hogy Honorius ezen vágya teljesedésbe menjen, s e végre elegendő nagyságu birtoka legyen. Már Havaselvén is kezdettek várat emelni, támpontját a támadó háborúknak, melyre készültek, s melynek építhetését csak egy,

a kunokon nyert diadallal biztosíthaták. Minden, minden mutatá, hogy a rend teljes függetlenségre törekszik: pénzt veretett, új foglalásokat tett s már nemcsak a kunok felé, hanem Erdély határos földjein is, és a szász telepeket erővel a Bárcaságba viszi át. Ekkor Salza Hermanu, tán hogy ezek miatt fedezze rendjét, egy mindezeknél vakmerőbb lépésre határozta el magát: a Bárcaságot és Havasalföldét a szent széknek adományozá s évenként két márka arany fizetésére kötelezte magát.

Endre nem tartozott az erélyes és határozott jellemű uralkodók közé. Fiai s környezete, mint ezt az ezen ügyben fennmaradt számos pápai bullák némelyike mutatja, már régóta figyelmeztették a királyt, hogy a lovagok vakmerő dolgokon török fejöket, s ha ama hazafias törekvéseknek már régebben is volt sikere, most Endrének be kelle látnia, hogy a lovagokkal többé nem alkudhatik. A föld nem volt a lovagoké, csak mint hűbért bírták, s hogy ezek itt a magyar korona csonkításával önálló országot akarnak felállítani, az már nyilvánvaló volt. Válaszul az adományozásra. Endre visszavonta saját adományozását.

Mielőtt azonban e miatt komolyabb összeütközésre került volna a dolog, a Bárcaság szomszédságában levő szász telepek közt is veszélyessé válható mozgalom kezdett támadni. Panaszt nyujtának ugyanis ezek Endre királyhoz, hogy azon kiváltságokból, melyekre Gejzától hivattak, egészen kiestek, s szegénységök nyomora miatt nem is szolgálhatnak. S valóban ily szomorú lett volna e szász telepek sorsa? Hogy az erdélyi megyéknek mind püspöke, mind vajdája azon igyekezett, hogy a kiváltságolt helyekre befolyását növelje, s hogy a székely gróf sem volt kiméletesebb, az kétséget sem szenved. S ha a püspök igyekezete sérelmes volt mindjárt kezdettől fogva, az nap óta, hogy a szebeni dioecesis szervezetetett, törvénytelenné is vált. Természetes, hogy Gejzának egyházilag független telepe most politikai independentismusra is törekedett; de hihető, hogy a vajdák és székely grófok által ejtett sérelmek épen azon arányban szaporodtak.

Midőn hát a lovagrend a Bárcaságon megtelepedett, legfőbb gondjának tartá a földet megnépesíteni, s onnan hívott be lakosságot, honnan kapott. A kilátás az új földön nem volt rossz. A mely feltételek alatt birta eredetileg földjét a szász, csaknem azon feltételek alatt mehet ide is át, sőt

*) De vajjon kiktől? nemesak azoktól, kiktől a Vilmos adománylevele alapján joga volt követelni? A pápai bulla igen határozatlanul szól. Urkundenbuch 22. 1.

**) „Ultra montes nivium“ így nevezi a bulla s ez = Havaselve v. Havasontuli föld.

itt a határhoi kötelezettség a rend tagjai vezetése alatt sokkal nagyobb számú várak mögött nem volt oly terhes, s mi legfőbb, az ott megcsontult kiváltságokat is itt nagyobb mérvben és biztosabban élvezheték: tehát tömegesen s oly feltűnő számban vándorolt a Bárcaságba, hogy Endrének köteleességévé vált az ellen fellépni, hacsak nem akarja elnézni, hogy ama határszél újra desertum-má váljék*). Első fellépésének a rend ellen ez volt egyik oka; de ezen épen oly kevéssé segített

az új kötés, mint a többi panaszokon. A bevándorlás azért nem szűnt meg. S mégis segíteni kelle a dolgon — és Endre segített is az 1224-diki aranybullának, a szászok kiváltságlevelének kiállításával, mely ezeket tetemes jogokkal ruházta fel, s melyet érdekes lesz főbb pontjaiban megismerni.

(Folyt. követc.)

Szilágyi Sándor.

Egy hét története.

— Január 12. —

(Sötét terem, fényes zeneművek. — Szerény művész. — Kritika hallatlanul, vagyis „hallatlan” kritika. — Erkel mint rendező. — A redout. — Vámbéry. — Minden jó darabnak — házasság a vége.)

Gondolom Göthe ajánlotta, hogyha valamely zenemű szépségeit teljesen akarjuk élvezni, zárjuk be szempilláinkat, s ne lássunk semmit, hogy annál többet hallhassunk. Ugy látszik, a philharmoniai hangversenyek rendezői szintén Göthével tartanak, s e mellett annyira viszik figyelmüket a nagy közönség iránt, hogy ezt még a szembehunyás munkájától is megkímélik. Egyszerűsítik a dolgot, s nem *világittatnak*. — A muzeumi díszterem oszlopai ekkép hiában vannak márványból; a mennyezet hiában büszkélkedik ékes rakművekkel; a divatvilág hölgyei hiába teszik föl szép tolas kalapjaikat s rojtos köpenyeiket (most ez a divat,) itt a szemnek minden egyforma; itt a homályban az egyenlőség szelleme uralkodik. E szerint pompafitogtatás, édelgés, szem- és látcső-be-széd, s minden apró hiúskodás száműzve és lehetlenítve vannak e helyen, s minden figyelmünknek a zenepad körül kell központosulnia, hol két oldalt két nagy candelabre ég, husz-huszonöt stearin gyertyából hintve szét a fénytelen fényt. E nagy takarékoságot a legtöbben disztelennek találják, a minthogy az is, s a pompa hölgyei teli vannak panaszszal, miután annyi „olajuk és munkájuk” kárba vesz; de az igazi zenebarát még e gyér világozágot is sokalja, s — behunyja szemét.

Ugy is jó a kedély, a lélek világossága, mely többet ér minden gáz- és napfénynél; előlebegnek a műzsák, kiket csak lelkünk szemével lehet láthatnunk; virrad a zeneköltők hajnala; s a homályból édes képek válnak ki: ábrándos erdők, dalos

pásztornókkal; menyegzői vidor ünnepély, boldog körtánc, körülfolyna az idill vidám hangjaival.

E képeket Volkmann Róbert B-dur symphóniájának kenetteljes vidorsága idézi elénk. Teli van az a nyájasság, kellem és derűltég hangjaival. Mondják, hogy a költő az ifjuság boldog éveire való nyájas visszaemlékezést akarta e művében festeni, falusi ünnepekkel s erdők édes árnyával. Valóban a természet egyszerű szépsége mosolyog abban, és az emlékezés szelid holdfénye. Minden oly vidám, egyszerű, költői, s épen ezért — e lázas korban, hol a zeneköltők is titánok módjára ostromolják az eget, — meglepő. — Volkmann műzsája még az a régi szabású műzsa, mely nyugodtan él az Olymp berkeiben, mosolyog, játszilag járja a virágos utakat, s arcának égi mosolya mellett nincs szüksége semmi fölösleges piperére.

Az ő hódításai a legszebbek, mert semmi erőszakolás sincs bennök. Sem ámitni, sem hatást vádászni nem képes. Egyszerű, de meleg érzelmek, egyszerű, de művészi formákban; ebből áll egész gazdagsága és ereje. Szemkápráztató csillogásokhoz nem folyamodik soha, s kölesön sem vesz, csak azért, hogy pazarolhasson, szóval az a szerény és kendőzetlen műzsa ez, mely a régi mesterek eszményképe volt, mikor még az álgyémántok nem voltak oly nagy keletben a hiúság vásárán.

E sorok írójának ezuttal nem volt alkalma hallani e szép művet az Erkel által vezetett pontos és szabatos előadása után; de ismeri egyes részeit, melyek valóban elbájolóak. S ezért örömet emeli meg kalapját a köztünk élő szerény zeneköltő előtt, kiről elmondhatni (hogy ő nem keresi a népszerűséget, az megy hozzá — az elismerés koszorújával.

*) Ha valaki a mi embereink vagy a szászok közül hozzájuk vándorolna, a mint megtudják: „expellant, et illi qui eos introducerint, in manus regis vel nunciiorum ejus tradent.” Az 1222-ik évi második alapítvány-levél; Urkundenbuch. 18. lap.

Ugyanazon hangversenyben, melyben e művét általános tetszés mellett adták elő, a zenei titán *Wagner Rikhárdtól* két művet hallott a közönség, melyeket már előbbi előadások után valószínűleg ösmert. Egyik a „Faust-nyitány,” melyben a nagy német költemény egész szelleme megrázó és hatalmas hangokat nyert; másik a „Wallkürök lovag-lása,” melyet nem csupán hallani, de *látni* is kell. Valóban nagy mulatság nézni a hegedü-vonók zaklatott, ránkátag táncát, mely e mű előadásánál a legerősebb karok erejét is kimeríti.

E nagytratórekvő, merész szellem egészen ellentéte Volkmann egyszerű költészetének. De a művészetnek is, mint a természetnek, legfőbb gazdagságát épen az képezi, hogy a legnagyobb ellentéteket párosítja. Itt egy égbe meredő sötét bérc nagy-szerűsége döbbsent meg, ott egy virágos völgy derült mosolya bájöl el. Vannak pálmái és rózsaberkei, kőszálon lakó sasai és bokrok közt dalló csalóányai.

Erkel Ferenc, mint e nagy hangversenyek rendezője, úgy látszik egyforma nagybecsüléssel viseltetik minden zenei genre hősei iránt. Ekkép nagyon változatos és érdekes műsorokat készít s a közönség egyszerre megismerkedhetik ama költői szellemekkel, kik különböző éghajlatok alatt fekvő királyságokban fölkent hatalommal (egyik az erő, másik a báj hatalmával) uralkodnak.

E körülmény még kívánatosabbá teszi e nagy zenekari hangversenyek állandóvá tételét. Seholy a zene hatalmát nem érezhetjük jobban, mint ily alkalmaknál, midőn egészen önállóan jelenik meg, a hatás szinpadai segédeszközei, festvények, jelmezek és szöveg nélkül.

Most, midőn a farsang — e könnyű, vidám tündér kezd uralkodni, — s álarcos csoportjaihoz és táncoló népéhez a keringők, négyesek és csárdások mindennapi zenéjét követeli: a magasabb lég-

körben élő múzsák egy időre el fognak ugyan némulni: de majd eljő ismét a csöndes böjti idény, midőn újra hallhatni fogjuk azon mennyei harmóniákat, melyekkel a legkiválóbb szellemek ajándékozták meg az embereket.

Örömet irunk e tárgyról, miután a szellemvilágban alig van egy-egy tisztább, nemesebb és hasznosabb élvezet. — Mindenki tudja, hogy az emberiséget csupán a műveltség képesítheti erejének teljes kifejezésére, s a zene épen az, mely a műveltséget, a kedély és izlés nemesítését nagyban előmozdítja. Még Fourier phalanstereinél is ott zengenek a hegedűk és fuvolák, mint a munka megédesítői.

Azonban kell még valami mást is irunk a hét történetéből.

Röviden elmondjuk tehát, hogy a redout-termek bérlői a mai napon nagy lakomát rendeznek e pompás épület elkészülése alkalmára, s a város előljárói, kitünőbb férfiak és hírlapírók lesznek együtt, kik tán az épület kereszttségét is megtartják, az idegen hangzású *redout*-nak egy jó magyar nevet adva.

Vámbéry meg külföldre ment, s Bécsen átutazva, az uralkodónak egy kérvényt nyujta át, hogy a pesti egyetemnél a keleti nyelvek tanszékét megnyerhesse. Ki is illenék oda jobban, mint épen ő? 1849. 64.

A serviták templomában pedig e napokban fényes esküvő volt: gróf Károlyi Istváné Orczy Mária bárónővel, mely frigyre mindenki áldást kíván a ki csak tudja, hogy a főthi gróf mily hű fia a hazának, mily kedvelője a művészeteknek, s mily buzgó gyakorlója minden családi és polgári erénynek.

Ha van mennyország már e földön: azt egyedül két szív szeretete alkothatja meg a családi élet keretében; s mindig csak örvendhetünk, valahányszor a jók és nemesek e mennyországot meglelik.

Vadnai Károly.

Ujdon s á g o k.

— (*A Kisfaludy-társaság jelöltjei.*) A Kisfaludy-társaság tagjainak száma 40-re mehet. A társaságnak jelenleg 37 tagja van, s mert ezek közül kettő: Jósika Miklós és Pulszky Ferenc külföldön él, azért a közelebbi választások alkalmával 5 üres hely lesz betöltendő. Jelöltekül következő irótársainkat emlegetik: Abonyi Lajos, (több regény s számos beszély írója;) Brassai Samu, (több esztetikai és nyelvészeti cikk írója;) Dózsa Dániel, (regény-, költemény- és beszélyíró s lapszerkesztő;) Greguss Gyula, (a Kisfaludy-társaság által ki-

adandó „Lousiáda“ fordítója;) báró Podmaniczky Frigyes, (több regény és beszély írója;) P. Szathmáry Károly, (több regény, beszély, ut'rajz és költemény írója;) Szemere Miklós, (régí költő;) Szigeti József, (színész, több színmű s néhány beszély írója;) Székely József, (journalista, költő s humorizta;) Tolnai Lajos, (fiatal költő s néhány beszély írója;) Vadnai Károly, (journalista, esztetikus, versköltő, több regény s számtalan beszély írója;) Vajda János, (költő, fordító és journalista.) Némelyek a szép készültsgü Zilahy Imrét is em-

legetik, kinek fordítása nyomán Lermontow egyik hosszabb költeménye közelebb jelent meg a Pesti Naplóban.

* (*A magyar országgyűlés,*) a mint Bécsből írják, a nyár elején hívnák össze, a horvátot még elébb, a tavasszal.

* (*Tóth Endre*) ismert költőnk, hosszas betegségéből, mely mankóra kényszerítette volt, némileg felüdült.

* (*Öngyilkosok statisztikája.*) Pesten a lefolyt évben a víz által kivetettek száma 43 férfi s 15 nő, felakasztva találatott 9 férfi s egy nő, agyonlőve 5 férfi.

* (*Névváltoztatások.*) Sassik Pál trencsénmegyei kath. segédlelkész Sassi-ra, Zatykó József prépost és gyöngyösi plebános Bélá-ra, Schlehber Antal kir. táblai joggyakornok Zomor-ra, Ke-reles Ignác pesti lakos Kerillesre változtatta vezetéknevét.

* (*A „Bolond Miska“*) közelebbi számában a redout-ot elmésen „irtózdá“-nak indítványozza elnevezni, azon irtózástól, melyet iránta farsangi költségektől félt papák és férjek éreznek.

* (*A szegedi gőzmalom*) Kihinába szállítandó kétezer hordó lisztre kapott megrendelést. E nagy megrendelésnek csak részben felelhet meg.

* (*Az adó-exekuciók hazánkban.*) Hivatalos kimutatások szerint Magyarországon a közelebbi öt év alatt, az adó behajtása körül minden évben középszámitással 1,797,000 katonai exekució és 103,000 zálogolási eset fordult elő.

* (*A budai várostanács*) hirdetést bocsátott ki, hogy a népszínházi telkek jövő hó 15-én három részletre osztva eladatnak.

* (*A reichsrath képviselőháza*) jelenleg 204 tagból áll. Ezek közt van 63 hivatalnok, 4 katona, 5 polgármester, 6 községi jegyző (tehát összesen 78, a mi több mint harmada a képviselőknek); van továbbá 19 pap, 23 ügyvéd. Csak 84-re megy a független földbirtokosok, magánzók, orvosok, magán hivatalnokok stb. száma.

* (*Az akadémia palotájára*) gróf Falkenheim Gyula 200 frotot ajándékozott. A könyvtár számára pedig Torma Károly lev. tag Tököli Imrénének általa fölfedezett 167⁶/₈-ki naplóját küldé be másolatban.

* (*A Kisfaludy-társaság*) febr. 6-án tartandó ünnepélyes közgyűlésén Fáy András fölött Tóth Lőrinc, Kazinczy Gábor fölött pedig Lévai József fog emlékbeszédet tartani. Költemény irására Tompát kérték föl.

* (*A lipcsei képes újság*) közelebbi száma a magyar akadémiai palota homlokzatának rajzát hozta.

* (*Jótekonny célu sorsjáték.*) A kassai nőegylet az ottani szegények és árvák javára 12,000 tiz kros sorsjegy kibocsátásával tárgysorsjátékot rendez.

* (*Uj báró.*) Jeszenszky János hétszemélynök díjmentesen bárói rangra emeltetett.

* (*Egressy Gábor*) súlyos betegségéből teljesen kigyógyulva, e hó 20-kán lép föl először a nemzeti színpadon, a „Felolvasónő“ című két felvonásos drámában.

* (*A redout-épület nagy termét*) jan. 15-én nyitják meg, fényes nyilvános táncvigalommal.

* (*Torzkép-tilalom.*) A párisi Charivarinak megtiltották, hogy Ausztria és Poroszországra vonatkozó torzképeket közöljen.

* (*Páris városának kiadásai*) az 1865-re készített költségvetésben összesen 155 millió frankra vannak téve.

* (*A lengyel mozgalom*) jeli berlini hírek szerint nemcsak az orosz-, hanem a porosz-lengyel határszéleken is folyvást mutatkoznak.

* (*Egy francia hírlapíró*) a „Gazette de France“ igazgatóját, Janicot urat becsületsértés miatt párbajra hívta. Janicot ur azonban nem fogadta el a kihívást, ezt — mint mondta — vallásos elvei nem engedik meg, hanem lapjában visszavonta a sérelmet.

Képtalány.

(Megfejtése az 5-ik számban lesz.)

A 2-dik számban közlött képtalány megfejtése ez: „*Ahány ház, annyi szokás.*“